

Johan Turi, ipmirdeapmi ja ipmirdeami rájit

NILS OSKAL
Sámi allaskuvla

Ovccinuppelogát ja guoktelogát čuohtejagi stuora hástalussan sihke politihkas ja servodatdutkanis lea šaddan ipmirdit earáid. Dat áiggit leat lihkus meattá go oarjemáilmmi dutkan sáhtii bidjat jávohaga diehttelas mihttun iežas vásihusaid ja kultuvrra olles olmmošvuhtii, ja earáid ipmirdit leat vuolit ceahkis seamma ovdáneamis maid iežas servodat lea ovdal vásihan.

Dakkár vásihusat orrot veahkájo doalvvuheame relativismma guvlui, mii headušta olles jurdaga ahte servodatdutkan galggašii leat objektiiva ja doallelaš. Servodatdutkanama objektiiva ideála mii lea leamaš dutkama vuodđun orru váttis kombineret ja ovttaštit dainna jurdagiin ahte kultuvrrain galggašedje leat sierralágán doabasystemat, nu ahte kultuvrralaš girjáivuohta ja rabasvuohta orru heavaheami jurdaga ahte servodatdutkan galggašii leat objektiiva ja intersubjektiivvalaččat doallelaš, ja kultuvrralaš rasttildeaddji ipmirdeapmi doabasystemaid gaskkas galggašii leat vejolaš. Hans Georg Gadamer (1900–2002) jearrá movt galgá leat vejolaš ipmirdit amas árbevieruid, jus mii leat giddagasas gielas maid mii hupmat, ja vástida ieš:

Wie soll es möglich sein eine fremde Überlieferung überhaupt zu verstehen, wenn wir derart in die Sprache, die wir sprechen, gleichsam gebannt sind? *Es gilt, diesen Gedankengang als scheinhaft zu durchschauen.* (Gadamer 1960: 380.)

Jurddašuvuoški mas mii ipmirdit giela giddagassan, mii min ollásit čatná vassis ipmárdusaide, doalvvuha min boasttu geainnuid nala. Das ferte fuomášuhttit ahte dakkár jurddašuvuoški beahtta min. Seamma fuomášumiid lea Jürgen Habermas (r. 1929) deattuhan, ahte jus giella ipmirduvvo stirdon ipmárdusmearrideaddjin, de dat doalvvuha vassis bárttiid sisa:

Das sprachliche Weltbild ist ein konkretes und ein geschichtliches Apriori; es legt inhaltliche und variable Deutungsperspektiven unhintergebar fest. Das konstitutive Weltverständnis wandelt sich insbesondere unabhängig von dem, was die Subjekte über die im Lichte dieses Vorverständnisses interpretierten Zustände in der Welt erfahren, was sie aus ihrem praktischen Umgang mit Innerweltlichen *lernen* können. (Habermas 1985: 371.)

Jus giella galggašii ollásit mearridit sihke perspektiivvaid maid olbmot geavahit go dulkojit iežaset vásihusaid máilmmis ja sisdoalu dain dulkomiin, de lea veadjemeahttun ipmirdit movt olbmot sáhttet oahppat dehe vásihit juoidá mii negere dan maid sii ovdal leat diehtán.

Giella ii berre ipmirdit giddejuvvon doabasysteman, muhto baicca albmeravdan. Giella lea ipmirdeami albmeravda, dadjá Gadamer, muhto albmeravddat eai leat lássejuvvon. Albmeravda sihke gáržžida ja dahká ipmirdeami vejolažžan:

Der Horizont ist vielmehr etwas, in das wir hineinwandern und das mit uns mitwandert. Dem Beweglichen verschieben sich die Horizonte. [...] Horizont gewinnen meint immer, dass man über das Nahe und Allzu-nahe hinaussehen lernt, nicht um von ihm wegzusehen, sondern um es in einem größeren Ganzen und in richtigeren Massen besser zu sehen. (Gadamer 1960: 288–289.)

Vaikko ipmirdeami albmeravddat soitet leat álggu rájes goabbatlágánat, ja dakkárat mat earuhit min, de almmatge albmeravddat rivdet min iežamet vánddardeami mielde. Ipmirdeapmi gáibida juogalágan vánddardeami. Geaidnu ipmirdit earáid lea fuomášit osiid min iežamet implisihtta duogášipmárdusain mat hehtejit ja jorgot min ipmárdusa earáid duohta dilálašvuodain. Dakkár guorahallan iežamet diehttelas duogášdieđus eaktuda ahte mii diktit iežamet hástaluvvot earáid earalágán ipmárdusain. Dat mearkkaša ahte mii soaitit šaddat rievdadit min iežamet dálá ipmárdusa, ja diktit earáid ipmárdusa boahtit čielgaseappot ovdan. Sihke min ja sin ipmárdusat fertejit juogaláhkái boahtit ovdan oktasaš ságastallamiin. Oktasaš ságastallamat ja albmeravddaid suddan ii ieš alddis doalvvut assimileremii ja dasa ahte kultuvrralaš erohusat ja sierraláganvuodát šattašedje unnibut:

Denn die transitorische Einheit, die sich in der porösen und gebrochenen Intersubjektivität eines sprachlich vermittelten Konsenses herstellt, gewährt ja nicht nur, sondern fördert und beschleunigt die Pluralisierung der Lebensformen und die Individualisierung der Lebensstile. Je mehr Diskurs, um so mehr Widerspruch und Differenz. Je abstrakter das Einverständnis, um so vielfältiger die Dissense, mit denen wir *gewaltlos* leben können. (Habermas 1988: 180.)

Habermas čujuha dasa ahte eanet oktasaš ságastallamat mielddisbuktet eanet vuostálasvuodaid ja erohusaid. Son oaivvilda ahte oktasaš ipmárdus ii doalvvut assimileremii. Oktasaš ipmárdus mii čuožžila vuostálasvuodaid ja mánggaoaivilvuodaid vuodul, lea sihke rašši ja rievddadeaddji, muhto dat rahpá ja ovdida maid vejolašvuodaid ođđa ja rievdaduvvon vuostálasvuodaide. Mađi eanet ságastallamat, dáđi eanet sadji šaddá vuostálasvuodaide ja erohusaide. Ja mađi eanet abstrákta ovttaoaivilvuohhta lea, dáđi eanet sadji lea mánggaoaivilvuhtii mainna lea vejolaš eallit veahkaválddi geavaheami haga. Oktasaš ságastallamat sáhttet doalvvuhit oktasaš ipmárdussii, muhto kultuvrralaš erohusaid ja sierraláganvuodaid ii sáhte argumenteret eret. Mon doaivvun ahte dakkár jurdda lea Johan Turi miela mielde.

Johan Turis lea stuora vuordámuš ipmárdussii. Son doaivu maid ahte lea vejolaš čilget áššiid čielggasin nu ahte buohkat sáhttet ipmirdit daid.

Ja mon lean ipmirdan, ahte Ruota hállehus háliida min veahkehit nu olu go sáhtta, muhto sii eai oaččo riehta čielgasa, jur got dat lea min eallin ja dilli, dainna go sápmelaš ii sáhte jur juste čilget nu got lea (Turi 2010 (1910): 11).

Johan Turi vuolggasadji lea ahte son jáhkká ahte Ruota ráđdehusas lea dáhttu ipmirdit sámi eallima ja dili, muhto das leat váttisvuodat: Ráđdehus ii oaččo čielggasin movt sámiid dili ja eallin lea ja sápmelaš ii máhte riehta čilget movt dili lea. Ráđdehusas lea dáhttu sihke ipmirdit sápmelaččaid dilálašvuoda, ja dasto lea ráđdehusas maid dáhttu veahkehit sápmelaččaid. Turi áigu čállit girjji, gos geahččala čilget sámi eallima ja dili. Dasa galgá čállit sihke dáhpáhusaid ja čilgehusaid. Ja čilgehusat galggašedje leat nu čielgasat ahte juohke olmmoš ipmirda daid.

Ja dasa ferte čállit visot dáhpáhusaid ja čilgehusaid, vai boadášii čielggas nu ahte ipmirda juohke olmmoš – ja lea dat nuppiide sámiide nai hávski gullat sámi dili birra (Turi 2010 (1910): 11).

Turis lea doaivva ahte ráđdehus sáhtá ipmirdit su čilgehusaid, ja dasto ahte ráđdehusas lea buorre dáhttu veahkehit sápmelaččaid. Artihkkala vuodđofáddá lea ipmirdeami eavttut ja ipmirdeami rájit. Ja jearaldat lea maid mearkkaša ipmirdit, ja leat go ipmirdeamis rájit. Álggos mon čilgen Johan Turi jurddašeami ipmirdeami birra, ja dasto mon válldán vuodu muhtin filosofalaš ságastallamiin gaskal Hans Georg Gadamera ja Jacques Derrida (1930–2004) ipmirdeami vuordámušaid birra, ja Gadamera ságastallamis Jürgen Habermasain ipmirdeami rájiid ja universalitehtagáibadusa birra. Artihkkala loahpahan Johan Turi iežas jurdagiiguin ipmirdeami hehttehusaid birra.

Johan Turi ja ipmirdeapmi

Johan Turis lea vissis ipmárdus das maid dat mearkkaša čilget ja ipmirdit. Son oaivvilda ahte lea vejolaš čilget sámiid áššiid ja eallima, ja ahte earáide lea dan vejolaš ipmirdit. Das leat vissis eavttut, maid Johan Turi ieš ii guorahala dađi dárkileapput:

1. Sámi eallimis lea rationála dehe jierpmálaš ipmirdahtti ortnet. Das lea ipmirdahtti jierpmálašvuohta sápmelaččaid iežaset mielas, muhto dat ortnet lea maid ipmirdahtti earáide.
2. Dan jierpmálaš ipmirdahtti ortnega lea vejolaš čilget.
3. Daid čilgehusaid sáhtá juohke olmmoš ipmirdit.

Johan Turis lea stuora vuordámuš rájehis ipmirdeapmái. Lea go su vuordámušaid duohken juogalágan buorredáhtolašvuođa oskkoldat dehe metafysihkka? Eai go ipmirdeami rájit čuovo gulahallama rájiid? Ođđaígásaš servodagas lea gulahal-lan dušše okta vuohki ordnet ja koordineret servvoštallama ja gaskavuodaid. Leat áibbas eará olgguldas mekanismmat ja eai ge oktasaš ipmárdusat, mat stivrejit servodaga, earenoamážit oktavuodain gos márkan, fápmu ja bággu leat válldis. Ii go leat idealisttalaš doaivut ahte ipmirdeamis eai leat rájit?

Mon geahččalan vástidit daid jearaldagaid, ja-jorggihan álggos muhtin eará filosofa čállosiidda, geas lea seammasullasaš jurddašeapmi ipmirdeami birra go Johan Turis, ja gean vuostá leat dás bajábealde namuhuvvon moaitagat divvojuv- von. Son lea Hans Georg Gadamer.

Ipmirdeamis lea ságastallama struktuvra. Muhtin humada muhtimiin juoga man birra, ja dakko bokte dahkaba sihke iežaska ipmirdahttin nubbi nubbái ja ipmirdahttin dan ášši man birra humadeaba, ja dan vuodul boahtiba ovttas juogalágan oktasaš ipmárdussii:

Das Gespräch ist ein Vorgang der Verständigung. So gehört zu jedem echten Gespräch, dass man auf den anderen eingeht, seine Gesichtspunkte wirklich gelten lässt und sich insofern in ihn versetzt, als man ihn zwar nicht als diese Individualität verstehen will, wohl aber das, was er gesagt. Was es zu erfassen gilt, ist das sachliche Recht seiner Meinung, damit wir in der Sache miteinander einig werden können. (Gadamer 1960: 363.)

Ságastallan lea deaivvadeapmi gos mii bidjat min ovdalgihtii ipmárdusaid spellui. Nuppiid oaiviliid ferte váldit duođas, ja addit dáidda vejolašvuoda čájehit iežaset doallelašvuoda min ektui, ja ii ge ovdalgihtii juo gáržžidit sin doallelašvuoda báikkálaš kontekstii dehe rádjat doallelašvuoda sin kultuvrra siskkobeallái. Duođalaš ságastallamis váldá nuppi oaiviliid áššesisdoalu duohtan, go addá oaivilii vejolašvuoda čájehit iežas doallelašvuoda min ektui, ja ii ge ovdalgihtii gáržžit dan doallelašvuoda. Gadamer oaivvilda ahte dat momeanttat gullet ipmirdeami eavttuide, maid min doaba *ipmirdit* sisttisdoallá ja maid mii sáhttit fuomášit go mii guorahallat *ipmirdit*-doahpaga sisdoalu. Seamma eavttut leat maid doaimmas teavsttaid lohkamis. Duođalaš lohkan gáibida ahte mii bidjat eaktun ahte teaksta lea ollásit doallelaš:

Der Vorgriff der Vollkommenheit, der all unser Verstehen leitet, erweist sich mithin selber als ein jeweils inhaltlich bestimmter. Es wird nicht nur eine immanente Sinneinheit vorausgesetzt, die dem Lesenden die Führung gibt, sondern das Verständnis des Lesers wird auch ständig von transzendenten Sinnerwartungen geleitet, die aus dem Verhältnis zur Wahrheit des Gemein- ten entspringen. [...] Das Vorurteil der Vollkommenheit enthält also nicht nur dies Formale, dass ein Text seine Meinung vollkommen aussprechen

soll, sondern auch, dass das, was er sagt, die vollkommene Wahrheit ist. (Gadamer 1960: 278.)

Eaktudit ii galgga dušše dan ahte teavstta oaivil boahotá ovdan ollásit teavsttas, muhto maid ahte teavstta sisdoallu lea ollásit doallelaš. Gadamera ipmárdusa mielde leat ollislašvuoda ovda-ipmárdus (*Der Vorgriff der Vollkommenheit*) eaktun buot duodalaš gulahallanproseassain.

Muhto lea go hal nu gal?

Gadamer, Derrida ja sutno gulahallan

Dál mon bijan ovdan moadde jearaldaga maid Jacques Derrida lea divvon Gadamerii. Derrida jearrá Gadameris eai go ipmirdeami eavttut maid Gadamer gohčoda «nuppiin gulahallat» ja «nuppiin ovttaoavilii boahit» leat dorvvas-teapmi juogalágan oskui dehe metafysihkkii.

Schließlich hat sich Professor Gadamer mit Nachdruck auf jene ‚Erfahrung‘ berufen, ‚die wir allen kennen‘ auf eine Beschreibung von Erfahrung, die nicht selber eine Metaphysik sein soll. [...] Ich bin nun meinerseits auch nicht sicher, ob wir eben diese Erfahrung überhaupt machen, die Professor Gadamer meint, dass im Dialog ‚Einvernehmen‘ oder erfolgsbestätigende Zustimmung zustandekommt? (Derrida 1984: 58.)

Derrida lasiha ahte son iežas bealis ii leat sihkar ahte vásihit go mii obanassiige dakkár gulahallama ja ovttaoavilii boahtima masa Gadamer čujuha. Jearaldat lea makkár stáhtus lea Gadamera čilgehusain dain eavttuin maid son oaivvilda leat garvemeahtumat ipmirdeamis? Sáhtta go daid vásihit, empiralaččat duodaštit dehe leat go dat dušše buorit sávaldagat?

Gadamer vástida ná:

Ich habe Mühe, die an mich gestellten Fragen zu verstehen. Aber ich gebe mir Mühe, wie jeder tut, der einen anderen verstehen will oder von dem anderen verstanden werden will. [...] Das will sagen: man ist nicht darauf aus, Recht zu behalten und will deshalb die Schwächen des anderen aufspüren; man

versuch vielmehr, den anderen so stark wie möglich machen, so dass seine Aussage etwas Einleuchtende bekommt. Solches Verhalten scheint mir für jede Verständigung wesentlich. (Gadamer 1984b: 60.)

Gadamer lohka gižžun ja geahččaleapmin ipmirdit jearaldagaid mat sutnje leat divvojuvvon. Dat ii leat mihkkege earenoamážiid, danin go juohkehaš šaddá bidjat iežas dakkár gičču sisa, gii áigu earáid ipmirdit dehe áigu ahte earát galget ipmirdit su. Dakkár ipmirdeamis ii galgga geahččalit doalahit ahte sus lea riekta, ja ohcat nuppis váilevašvuodaid, muhto baicca geahččalit nuppi nu nanusin dahkat ahte su oaivilat šaddet čielgasit doallevažžan. Gadamera mielas leat dakkár áššit guovddážis juohke gulahallamis.

Ja de lasiha:

Derrida richtet Fragen an mich und muss doch wohl dabei voraussetzen, dass ich sie zu verstehen gewillt bin. [...] Mir scheint damit gerechtfertigt, dass man von diesem Prozess des sich bildenden und sich umbildenden Einverständnisses ausgeht, wenn man Sprache und ihre mögliche schriftliche Fixierung in ihrer Funktion zu beschreiben hat. Das ist wirklich noch keine Metaphysik, sondern macht die Voraussetzung namhaft, die jene Partner eines Gesprächs machen muss, auch Derrida, wenn er an mich Fragen richtet. (Gadamer 1984b: 61.)

Go Derrida álggaha gulahallama, de ferte son miedihit ipmirdeami eavttuide. Go son ovdamearkka dihte divvu muhtimii jearaldagaid, de ferte son unnimusat bidjat eaktun ahte nuppis lea dáhttu ipmirdit su. Gadamera mielas lea danin govttolaš váldit dakkár rievdadalli gulahallamis vuodu, go galgá čilget giela ja čállagiid doaimma. Dat duođaid ii leat metafysihkka. Gulahallama eavttut, maid juohke gulahallanguoibmi ferte bidjat eaktun, bohtet baicca fápmui ságastallamis. Daid eavttuide ferte Derrida maid guorrasit, go son divvu jearaldagaid.

Gadamer geardduha oktii vel ahte dat gii áigu nuppi ipmirdit, divvut jearaldaga, lohkat čállosa, ferte veahkájo bidjat eaktun ahte nuppis lea juoga dadjat sutnje, muđui ii leat gulahallamis, jearaldagas, lohkamis poenga. Dat ii leat mihkkege oskkuid dehe etihkalaš sávaldagaid. Dat gullá ipmirdeami eavttuide.

Gadamera poenga lea ahte ipmirdeamis leat vassis eavttut, ja daid son čilge. Son ii loga ahte don berret álot geahččalit earáid ipmirdit, muhto ahte ipmir-

deamis leat garvemeahttun eavttut. Daid sáhtta rihkkut, muhto ipmirdeami eavttut dahket vejolažžan sihke čuovvuma ja rihkkuma. Dat ahte mii ipmirdeamis šaddat bidjat vuodđun vissis eavttuid, ii sihkkarastte ahte gulahallan álot lihkestuvvá dehe ahte boasttuipmárdusat leat veadjemeahttumat.

Gadamer, Habermas ja ipmirdeami rájit

Fápmostruktuvrrat sáhttet váikkuhit olbmuid servvoštallamii, ja servvoštallama ulbmil ii leat álot gulahallan. Ii go Gadameris leat badjelmearálaš dorvvolašvuohta ipmirdeami ja gulahallama doallelašvuođa viidodahkii (dehe universalitehtagáibádussii)? Ipmirdeamis leat rájit. Gulahallan ii dušše buvttet áššiid albmosii ja oidnosii, muhto gulahallan sáhtta maid gokčat ja čiehkát duohta dilálašvuođaid. Kritihkalaš servodatdutkanis lea dárbu viidát ipmárdussii mii servvoštallan lea, nu lea vejolaš váldit vuhtii movt fápmostruktuvrrat váikkuhit gulahallan ja ipmirdanproseassaide. Dakkár mearkkašumiid lea Jürgen Habermas divvon Gadamerii. Habermas oaivvilda ahte ipmirdeamis leat rájit, ja go daid rájiid badjel manná, de dasa dárbbáša juogalágan teorijja mii ii váldde vuodu olbmuid iežaset iešipmárdusas.

Gadameris ja Habermasas lea oktasaš duogáš Heideggeris mii guoská giellafilosofalaš jorggiheapmái. Giella lea govččas mainna sihke lebbe duohta máilmme loidui, ja dan seammás maid gokčá dan. Duohta máilbmái ii beasa giellagokčasa haga, muhto giella sihke lebbe ja gokčá. Muhto Habermas eahpida ahte lea go ipmirdeapmi vuodđun buot servvoštallamiidda. Dat ii leat dušše oktasaš gulahallan ja ipmirdeapmi mii stivre min servvoštallama. Doppe leat eará mekanismmat mat stivrejit ja koordinerejit min servvoštallama. Ovdamearkka dihte fápmostruktuvrrat, systemáhtalaš jorggu gulahallan, ja eará gaskavuodát olggobealde min dihtomielaš ipmárdusaid ja áigumušaid stivrejit min servvoštallama. Habermas čuoččuha ahte jus dakkár váilelašvuođaid ii váldde vuhtii, de dat doalvvuha min juogalágan hermeneuhtalaš idealismii mii lea vuodđun ipmirdeaddji servodatdutkanis. Hermeneuhtalaš servodatdutkanis lea kultuvrralaččat gáržžiduvvon ipmárdus servodagas; dakkár servodatdutkan ii olat guhkkelebbui go geardduhit árgabeaivválaš diehttelasvuođaid:

Varianten einer verstehenden Soziologie, die über Reformulierungen eines mehr oder weniger trivialen Alltagswissens in der Regel nicht hinausgelangen (Habermas 1981: 223).

Habermas oaivvilda ahte jus eaktun lea ahte servodat stivrejuvvo dušše oktasaš gulahallama ja ipmirdeami vuodul, de dakko bokte ráhkaduvvo earenoamáš gáržžes ja boasttu ipmárdus servodagas:

[...] wir unterstellen die Autonomie der Handelnden (a), die Unabhängigkeit der Kultur (b) und die Durchsichtigkeit der Kommunikation (c). Diese drei Fiktionen sind in die Grammatik von Erzählungen eingebaut und kehren in einer kulturalistisch vereinseitigten, verstehenden Soziologie wieder. (Habermas 1981: 224.)

Servodatdutkanama vuodđodoahpagiidda gullá dahkki (*actor*), geas leat kapasitehtat álggahit ja čadahit daguid ja servvoštallama eaktodáhtolaččat ja diehtomielaččat. Dakkár dehe sullasaš dahkkidoahpaga haga ii leat vejolaš atnit olbmuid jierpmálažžan, diehttin ja ovddasvástideaddjin, vaikko álot ii dárbbas bidjat dan vuodđun. Go dakkár eavttuin spiehkka, de dasa dárbbasa juogalágan čilgehusa, mii dahká buorin ahte servodatdutki lea buorebut ipmirdan servvoštalliid go sii ieža.

Vaikko servodatdutkanis ferte sirret kultuvrra ovdamearkka dihte servodagas ja márkaniis vuhtiiváldin dihte oaivilguorahallama iešvuodaid, de dat almmatge ii eaktut ahte kultuvra ollásit ráddjejuvvo eret eará oassesystemain duohta máilmmis. Guorahallamis sáhtta gávnnavuvvot ahte kultuvra lea váttis ipmirdit dehe juo ipmirmeahtun, jus ii váldde vuhtii movt olggobeale fámut leat hábmen kultuvrra ja váikkuhit dan. Álgoeaktun ferte goike bidjot ahte juohke kultuvra lea dievaslaš ja ipmirdahti, ja dušše earenoamáš oktavuodain ohcat olggobealde váikkuheaddji sivaidda ja čilgehusaidda.

Gulahallama vuodđun leat eavttut mat ieža eai boade ovdan gulahallamis. Vaikko vel oasseváldit sáhttet ge daid nuppe vuoru tematiseret, de dan odđa tematiseremis leat fas eavttut mat báhcet duogábeallái ja dahket tematiserema vejolažžan. Dat leat eallinmáilmmi duogášeavttut mat ieža eai boade ovdan tematiseremis. Dat mearkkaša ahte gulahallan ii sáhte leat goassege čadačuovgi.

Habermasa mearkkašumit idealisttalaš servodatdutkan vuostá eai deaivva Gadamera. Gadamer gullá daidda vuosttažiidda geat leat moaitán dakkár idealisttalaš ipmárdusa gulahallamis.

Gadamer oaivvilda maid ahte ipmirdanproseassat ja gulahallamat gávdnojit, main oaivil ii boađe ovdan teavsttas, muhto lea čihkkojuvvon teavstta duogábeallái.

Prätex te [..] nenne ich alle solche kommunikativen Äußerungen, deren Verständnis sich nicht in der Sinnübermittlung, die in ihnen intendiert ist, erfüllt, sondern in denen etwas Maskiertes zum Ausdruck kommt. Prätex te sind also solche Texte, die wir auf etwas hin interpretieren, was sie gerade nicht meinen. Das was sie meinen, ist ein bloßer Vorwand, hinter dem sich der ‚Sinn‘ verbirgt, und damit stellt sich die Interpretationsaufgabe, den Vorwand zu durchschauen und das wahrhaft darin zum Ausdruck kommende zu ermitteln. (Gadamer 1984a: 43.)

Dakkár gulahallamiid ja oaivillonohallamiid main oaivil ii boađe ovdan teavsttas, gohčoda Gadamer ovdateakstan (*Prätex te*). Go ovdateavsttain ii boađe oaivil ovdan teavsttas, de šaddá daid dulkot earenoamáš vuogi mielde. Dakkár dulkojumiiguin šaddá ohcat dan duohta oaivila teavstta duogábealde, ja dulkojeaddji bargun šaddá fuobmát dan duohta oaivila.

Der Zusammenhang zwischen Text und Interpretation [..] zeigt sich also hier in einer besonderen Form, die Ricoeur die Hermeneutik des Misstrauens und hermeneutic of suspicion nennt – es ist ein Irrtum, diese Fälle verzerrter Verständlichkeit als den Normalfall des Textverstehens zu privilegieren. (Gadamer 1984a: 45.)

Vaikko vel lea ge muhtumin nu ahte teavstta oaivil lea čihkkojuvvon, de lea Gadamera mielas boastut nu go Habermas ja Paul Ricoeur dahkaba, ahte dakkár ovdamearkkaid atnit standard-ovdamearkan gulahallamii, danin go jorggu gulahallama lihkestuvvamii gullá ahte ii boađe ovdan ahte gulahallan lea jorggut. Dat mearkkaša ahte jorggu gulahallama lihkestuvvan eaktuda duodalaš gulahallama eavttuid, ja ahte dat ii boađe ovdan ahte eavttut leat rihkkojuvvon.

Johan Turi ja ipmirdeami rájit

Johan Turi oaidná ieš ipmirdeami ja čilgema rájiid, son namuha guokte hehttehusa (Oskal 1998: 11). Dat sáhtta lea váttis oazžut olbmuid ipmirdit jus čállá fasttiid birra, muhto go juo áigu čállit de ferte čállit sihke fasttiid ja čábbáid.

Olu [leat] dakkár dáhpáhusat¹, maid mii nai leat gullan, ja dat leat olu dakkárat, maid eat mii leat gullan ge. Muhto in mon gille mitalit eanet, go dat gal lea fasti dakkáriid mitalit, muhto go galgá visot čállit, de ferte čállit visot fasttiid – ja čábbáid. (Turi 2010 (1910): 17.)

Duohtavuoda sáhtta leat bahča dohkkehít, ja dakkár dilálašvuodain sáhtta duohtavuodta hehttet gulahallama. Muhto Turi aŋkke árvvoštallá nu ahte duohtavuoda fertejit gierdat gullat, jus juo galgá leat oktasaš ipmárdus vuodđun sámiid ja Ruota eiseválddiid gaskavuodain.

Nubbi hehttehus maid Turi oaidná lea ahte jus visot áššiid birra čállá, de lea bahá ahte sápmelaččat sáhttet šaddat bogostahkan ja bilkádussan máilmmis.

Muhto ii soaba jur visot goansttaid² čállit dán girjái, dan dihte go dát girji šaddá lohkkjuvvot oba máilmmi mielde, ja olu oahppan hearrát eai soaba goassege gullat visot goansttaid. Eai sii jáhke daid, dušše bilkidit sámi jallodaga, vaikko jos oainnáše visot maid sápmi dahká, de imaštivčče dan vuoiemi, ja gos dat bohtá. (Turi 2010 (1910): 123.)

Turi ii čále noaidegoansttaid birra dan girjiiis dainna baluin ahte sápmelaččaid bohtet vel eanet badjelgeahččat, jus čállá dakkár čilgetmeahttun vuoiemálaš goansttaid birra. Čállosat vuoiemálaš goansttaid birra sáhttet hehttet ipmárdusa váikko vel soitet ge leat duođat.

Turis maid lea doaivva ahte Ruota ráddehusas lea dáhttu veahkehít sámiid, muhto son oaidná maid hástalusaid. Ruota ráddehus lea váldán eatnamiid sámiin eret, ja addán dálolaččaide:

---

1 Olmmošgoddin ja rievvun.

2 Noaidegoansttat.

Dál gal sáhtta ahte ruvdna oaidná, ahte sápmi lea dego luovosmánná šaddan govssáhallat. Muhto ii son ge šat sáhte váldit, maid lea addán dálolaččaide. Dat lea dál lossat sámi veahkehit, nu ahte visot sámít ealáše bohccuiguin, mat leat dál ja mat šaddet lasi. (Turi 2010 (1910): 93.)

Váikko vel ráđđehusas livččii ge ipmárdus ja dáhttu veahkehit sápmelaččaid, de lea váttis ráđđehussii fas álgit gáibidit eatnamiid ruovttoluotta dálolaččain, ja geavahit válddi ávkin sápmelaččaide. Turi sávvá ahte dál eai šat sirdde rájiid veaháš ain veahážiid mielde.

Johan Turi ii leat dušše jurddašan ipmirdeami ja čilgema gaskavuođa. Sus leat maid jurdagat ipmirdeami, čilgema ja doallevašvuođa gaskavuođa birra. Son oaivvilda ahte lea vejolaš ipmirdit earáid ipmárdusaid ja čilgehusaid nu guhkás go ipmirda ipmárdusaid ja čilgehusaid doallevašvuođa eavttuid. Mii ipmirdit earáid oaiviliid ja čilgehusaid, go mii ipmirdit makkár eavttuid vuodul sin ipmárdusat ja čilgehusat sáhttet leat doallevaččat. Son čállá:

Ja daid mon gii čálán dovddan visot [...], ja daid sáhtán čájehit duohtan, jos dárbbasan. (Turi 2010 (1910): 93).

Soaitá leat eahpečielggas maid Turi čállá, ja eahpečielggasvuohta boahdá das go mii eat máhte jurddašit maid dat galggašii mearkkašit ahte su čilgehusat leat doallevaččat dehe eahpedoallevaččat. Su vástádus lea ahte váldde vuhtii ahte son leai sáhttit čájehit daid duohtan, ja geahččal guorahallat su vejolaš duođaštusaid, jus áiggut ipmirdit maid son čállá.

Dasa lassin Johan Turi jedđe iežas metafysihkalaš dorvvuin ahte árpmu lea vejolaš oazžut, vaikko ipmárdusa ii soaitte olahit. Jus ii olat ipmárdusain, amma de sávamis golgá sámi eatnama dovddameahttun elliide árbmu.

Girjjálašvuohta

- DERRIDA, JACQUES 1984: Guter Wille zur Macht (I): Drei Fragen an Hans-Georg Gadamer. – Philippe Forget (doaim.), *Text und Interpretation: Deutsch-französische Debatte mit Beiträgen von J. Derrida, Ph. Forget, M. Frank, H.-G. Gadamer, J. Greisch und F. Laruelle* s. 56–58. München: W. Fink.
- GADAMER, HANS-GEORG 1960: *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Tübingen: Mohr.
- 1984a: Text und Interpretation. – Philippe Forget (doaim.), *Text und Interpretation: Deutsch-französische Debatte mit Beiträgen von J. Derrida, Ph. Forget, M. Frank, H.-G. Gadamer, J. Greisch und F. Laruelle* s. 24–55. München: W. Fink.
- 1984b: Und dennoch: Macht des guten Willens. – Philippe Forget (doaim.), *Text und Interpretation: Deutsch-französische Debatte mit Beiträgen von J. Derrida, Ph. Forget, M. Frank, H.-G. Gadamer, J. Greisch und F. Laruelle* s. 59–61. München: W. Fink.
- HABERMAS, JÜRGEN 1981: *Theorie des kommunikativen Handelns. Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- 1985: *Der philosophische Diskurs der Moderne: zwölf Vorlesungen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- 1988: *Nachmetaphysisches Denken: philosophische Aufsätze*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- OSKAL, NILS 1998: Nomaden: tenkning om nomader og nomadetenkning. – *Reindriftnytt* 2/1998: 8–12.
- TURI, JOHAN 2010 (1910): *Muitalus sámiiid birra*. SÁMIacademica 3. Karasjok: ČálliidLágádus.

Johan Turi, understanding and the limits of understanding

In his book, Johan Turi expresses confidence that the Swedish political authorities have the capability to understand the situation of Sami. Accordingly, he expresses an understanding of the Swedish government's constrained scope of opportunities to redress past wrongs and injustices committed against the Sami. Turi has a specific understanding of the internal relations between the rationality of understanding, explication and the conditions of validity.

The articulation is carried out via a detour via a similar discussion between Gadamer, Derrida and Habermas on the conditions of understanding, faith-based trust and the limits of understanding. The article concludes with an interpretation of Turi's own concerns about the limits of understanding.

NILS OSKAL

nils.oskal@samiskhs.no

Sámi University College